

ความรุนแรงที่ซ่อนเร้นในระบบกฎหมายไทย:

ศึกษารณียการลอบนวลพันผิดจากการปราบปรามประชาชนโดยรัฐ

The hidden violence in the Thai legal system:

A case study of the impunity from political repression by the state

ภาสกร ญีนาง

Passakorn Yeenang

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

Faculty of Law, Chiang Mai University 239 Huay Kaew Road, Muang District, Chiang Mai, Thailand, 50200

E-mail: Passakorn.2131@gmail.com

บทคัดย่อ

งานศึกษาชิ้นนี้มุ่งเน้นไปยังเรื่องการวิเคราะห์ความรุนแรงตามทฤษฎีว่าด้วยความรุนแรง และพิจารณาถึงปฏิบัติการทางกฎหมายของรัฐไทยซึ่งได้สร้างสภาวะการลอบนวลพันผิดแก่เจ้าหน้าที่รัฐผู้กระทำความรุนแรง ให้มีฐานะเท่ากับความรุนแรงรูปแบบหนึ่ง ที่ทำงานร่วมกับความรุนแรงโดยรัฐรูปแบบอื่น ๆ อย่างแยบยล โดยการศึกษาจะอาศัยคำอธิบายว่าด้วยความรุนแรงของโยฮัน กัลตุง เป็นกรอบความคิดหลัก ในการมุ่งสำรวจปฏิบัติการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองครั้งใหญ่ทั้งสิ้นสี่เหตุการณ์ เพื่อเผยให้เห็นความรุนแรงทางกฎหมาย ซึ่งหมายถึง การใช้ระบบกฎหมายเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองและมอบอภิสิทธิ์ลอบนวลพันผิดให้ผู้กระทำความรุนแรงไม่ต้องได้รับโทษตามกฎหมาย เพื่อพยุงรักษาโครงสร้างและสถานะดั้งเดิมของสังคมไทยอย่างฝักใฝ่ผู้มีอำนาจ ปราบปราม อันจะช่วยให้สามารถกดขี่ข่มเหงประชาชนได้ต่อไป

จากการศึกษาบทบาทของระบบกฎหมายไทยในเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมือง พบว่า การลอบนวลพันผิดเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของรัฐไทย และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบกฎหมายไทยไม่ได้ดำรงอยู่เพื่อเป็นกรอบจำกัดการใช้อำนาจของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่เป็นเพียงเครื่องมือของผู้มีอำนาจใช้เพื่อปกป้องตัวเองให้พ้นจากความรับผิดชอบ และความชอบธรรมแก่ตนเองในการทำลายชีวิตของประชาชนเท่านั้น ซึ่งนี่อาจเป็นความเสียหายที่ส่งผลสะท้อนต่อสังคมไทยรุนแรงกว่าความรุนแรงทางกายภาพเสียด้วยซ้ำ เหตุการณ์สังหารหมู่ นักศึกษาเมื่อ 6 ตุลาคม ที่เกิดขึ้นภายหลัง เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ เพียงสามปี และเหตุการณ์สลายการชุมนุมในเดือนเมษา-พฤษภา ปี 2553 รวมถึงสภาพแวดล้อมและบริบทการเมืองไทยในช่วงสิบกว่าปีมานี้คงเป็นเครื่องพิสูจน์ข้อความนี้ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ความรุนแรง, ความรุนแรงทางกฎหมาย, การลอบนวลพันผิด

Abstract

This study aims to analyze the theory of violence and to consider the Legal actions of Thai state which established a climate of impunity for government officials committing violence as a form of persecution that associated with the other forms of violence ingeniously. The study will be based on Johan Galtung's description of violence as the main conceptual framework in exploration to the Legal actions regarding the four largest Thailand's political violence to demonstrate a legal violence that means the use of the legal system as a tool to protect and give perpetrators the impunity in order to maintain the traditional structure and status quo of Thai society that the authorities desired which will enable them to continue to exploit the people.

The study of the role of Thai Legal System involved political violence reveals that the impunity is an essential element of Thai state. especially, Thai legal system does not exist as a legal framework for the limitation of state's power to protect the rights and liberties of the people but it is only a tool used by the authorities to secure themselves from accountability and self-justifying to kill people. This could be a devastating effect on Thai society, even more severe than physical violence. The massacre on 6 October 1976 that occurred just three years after the 14 October and the mass execution on April-May 2010, including the circumstances and the context of Thai politics over the past ten years, would be proof of these sentences very well.

Keywords: Violence, Legal Violence, Impunity

1. บทนำ

บทความวิชาการฉบับนี้ จะเป็นการศึกษามุ่งเน้นไปยังเรื่องการวิเคราะห์ความรุนแรงตามทฤษฎีว่าด้วยความรุนแรง และพิจารณาถึงปฏิบัติการทางกฎหมายของรัฐไทยที่มีส่วนทำให้เจ้าหน้าที่รัฐผู้กระทำความรุนแรงไม่ต้องรับผิดชอบทางกฎหมาย ให้มีฐานะเท่ากับความรุนแรงรูปแบบหนึ่งที่ทำางร่วมกับกรก่ออาชญากรรมรัฐ ในเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมือง ซึ่งมีข้อสังเกต คือ ในเหตุการณ์ความรุนแรง สถาบันและระบบกฎหมายภายใต้ผ้าคลุมของหลักการปกครองโดยกฎหมาย (The Rule of Law)¹ มักได้เข้ามามีส่วนในการซ่อนเร้น ปิดเบี่ยง กลบเกลื่อน และให้ความชอบธรรมแก่การกระทำผิด เช่น การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินโดยฝ่ายรัฐบาล การตรากฎหมายนิรโทษกรรมเพื่อยกเว้นความผิดผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์โดยไร้ขอบเขต และการรับรองของกฎหมายนิรโทษกรรมโดยตุลาการรัฐธรรมนูญ รวมถึงคำพิพากษาของศาลที่พยายามปิดเบี่ยง กลบเกลื่อนการกระทำของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความรุนแรง เป็นต้น

ขณะเดียวกัน วงการวิชาการนิติศาสตร์ไทยยังขาดการตรวจสอบ การตั้งคำถาม ท้าทายทฤษฎีหรือหลักการทางกฎหมายแบบเสรีนิยมที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในสังคมสมัยใหม่อย่าง “หลักการปกครองโดยกฎหมาย (the Rule of Law)” ซึ่งไม่สามารถตอบคำถามที่มีต่อปรากฏการณ์ทางกฎหมายอันเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองไทย รวมถึงยังขาดการวิพากษ์วิจารณ์การทำหน้าที่หรือปฏิบัติทางกฎหมายของรัฐไทยอย่างตรงไปตรงมา

บทความชิ้นนี้จะนำทฤษฎีว่าด้วยความรุนแรงมาปรับใช้กับการอธิบายถึงปฏิบัติการทางกฎหมายที่ก่อให้เกิดการลอยนวลพ้นผิดในเหตุการณ์การปราบปรามประชาชนโดยรัฐ ซึ่งมีส่วนในการซ่อนเร้น ปิดเบี่ยง กลบเกลื่อน และให้ความชอบธรรมกับการกระทำผิดของผู้ก่อความรุนแรง เพื่อเผยให้เห็นความเป็น “ความรุนแรงทางกฎหมาย” (Legal Violence) ในระบบกฎหมายไทยอันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสนับสนุน คำจูน ระบบแห่งการกดขี่หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบชนชั้นให้ยังคงดำเนินต่อไป

2. ทฤษฎีว่าด้วยความรุนแรงและความรุนแรงทางกฎหมาย

คำถามมีอยู่ว่า ปรากฏการณ์ความรุนแรงที่พบเห็นทั่วไปเป็นภาพอันสมบูรณ์ของความรุนแรงแล้วหรือไม่ ในเมื่อสังคมมนุษย์เต็มไปด้วยภาพความอดอยาก ความยากจนข้นแค้น การถูกปฏิเสธสิทธิอันพึงมีพึงได้ หรือระบบกฎหมายที่เลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมถึงปฏิบัติการทางกฎหมายก่อให้เกิดการลอยนวลพ้นผิด จะนับเป็นส่วนหนึ่งของความรุนแรงหรือไม่ เพื่อตอบคำถามนี้ จะขอยกคำอธิบายของ โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) นักวิชาการด้านสันติวิธีคนสำคัญและวางรากฐานเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านการศึกษาความรุนแรงไว้อย่างมั่นคงมาอธิบาย

¹ สิ่งที่ถูกผลิตสร้างขึ้นมาเพื่อแทนที่การปกครองโดยบุคคล ซึ่งคอยกำหนดให้ผู้มีอำนาจปกครองใช้อำนาจภายใต้กรอบของกฎหมายอย่างสมเหตุสมผล ความเป็นกลาง มั่นคงและมีความเป็นภาวะวิสัยปราศจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจ อดิศวนตัว และอุดมการณ์ทางการเมือง กฎหมายเป็นเสมือนกฎเกณฑ์อันบริสุทธิ์ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระเบียบทางศีลธรรมอันมีเหตุผลที่แน่นอน ซึ่งจะนำพาสังคมสู่ความเป็นธรรมและความยุติธรรมได้ในที่สุด ดู สมชาย ปรึกษาศิลปกุล, *นิติปรัชญาทางเลือก*.

(กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2546) หน้า 83-84.

2.1 ทฤษฎีว่าด้วยความรุนแรง

กัลดุง อธิบายว่า² ความรุนแรงจะปรากฏขึ้นได้ต่อเมื่อมนุษย์อยู่ในสถานการณ์ที่การบรรลุถึงเป้าหมายทั้งในทางร่างกายและจิตใจ ขัดแย้งกับขีดจำกัดความสามารถหรือศักยภาพที่มนุษย์มี ทั้งนี้ จุดสำคัญคือ ศักยภาพหรือการบรรลุถึงความสามารถที่มีอยู่ (Potentiality) และสภาพความเป็นจริง (Actuality) ฉะนั้น ความรุนแรงคือการเพิ่มระยะห่างระหว่างศักยภาพหรือความสามารถของมนุษย์กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น รวมถึงการขัดขวางการลดระยะห่างเหล่านั้น³ ซึ่งสำหรับ กัลดุง ปรากฏการณ์ความรุนแรงหนึ่ง ล้วนประกอบไปด้วยความรุนแรงที่สอดคล้องกันอยู่สามระดับ

1) ความรุนแรงทางตรง (Direct Violence) เป็นลักษณะของความรุนแรงทางกายภาพ สามารถพบเห็นอย่างประจักษ์ชัดโดยทั่วไป และเป็นส่วนหนึ่งกับเรื่องราวในชีวิตแต่ละวันของผู้คนในสังคม อีกนัยหนึ่ง คือ เป็นความรุนแรงที่สามารถระบุได้ว่าใครเป็นผู้กระทำความรุนแรง ใครเป็นเหยื่อ เช่น การฆ่า ต่ำทอ ทำลายทรัพย์สิน⁴ ซึ่งทั้งหมดเป็นปรากฏการณ์ที่ดำรงอยู่ได้ด้วย “ข้ออ้างรองรับ” (Justification) ที่ทำให้มนุษย์เห็นว่าการใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่นเป็นเรื่องปกติ และสามารถเป็นวิธีการเพื่อใช้ในการจัดการความขัดแย้งระหว่างตนกับผู้อื่นได้

ความรุนแรงจึงมีฐานะเป็นเพียงวิธีการ (Method) ไม่ใช่เป้าหมาย (Goal) ในความขัดแย้งของสังคมมนุษย์ เพราะความขัดแย้ง ไม่จำเป็นต้องจบลงด้วยความรุนแรงเสมอไป⁵ การตัดสินใจของมนุษย์ที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่นในทุก ๆ ครั้ง จะประกอบด้วยกระบวนการ (Process) ถ้อยคำ (Words) และคำอธิบายอันเป็นการให้เหตุผล (Justify) ในลักษณะการสร้างความเป็นอื่น การลดทอนความเป็นมนุษย์ของเหยื่อ (Dehumanization) และผลักไสให้เหยื่ออยู่นอกเหนือจากพื้นที่ความรับผิดชอบทางศีลธรรม (Universe of Moral Obligation)⁶ จนทำให้การใช้ความรุนแรงต่อมนุษย์ด้วยกันเกิดขึ้นได้โดยไม่ก่อความตะขิดตะขวงใจแม้แต่น้อย ยกตัวอย่างเช่น ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ปี 2519 ที่มีคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีส่วนร่วมเหตุการณ์ ออกมากล่าวในทำนองที่ว่า การก่อความรุนแรงในวันนั้นจำเป็นต้องเกิดขึ้นเพื่อกำจัดพวกหมักหมมดินให้สิ้นซาก และเพื่อปกป้องสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้รอดพ้นจากภัยคุกคาม⁷ เป็นต้น

2) ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) ซึ่งหมายถึง⁸ ความรุนแรงที่เกิดเนื่องจากโครงสร้างทางสังคมหรือระบบเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม สะท้อนให้เห็นสถานะที่ผู้มีอำนาจ (topdogs) กดขี่ขูดรีดหรือเอาเปรียบ (exploitation) ประชาชนผู้ด้อยกว่า (underdogs) อย่างต่อเนื่องและยาวนาน การทำงานของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง คือ การพองให้ผู้มีอำนาจมีสถานะเหนือกว่าในโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมหนึ่ง ๆ สามารถขูดรีดหรือเอาเปรียบคนอื่นต่อไปได้ ดำรงอยู่เป็นอุปสรรคขัดขวางการเคลื่อนไหว และกีดกันการก่อตัวด้านจิตสำนึกของผู้ถูกขูดรีดไม่ให้ลุกขึ้นต่อต้าน พร้อมกับต้องมีสภาพชีวิตที่ทนทุกข์ทรมานอย่างไรทางออก ทั้งนี้ กัลดุงขยายต่อว่า⁹ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างจะทำงานให้ผู้มีอำนาจเหนือ (topdogs) แทรกซึม (Penetration) เข้าไปในเหล่าบรรดาผู้ถูกเอาเปรียบ (Underdogs) และให้พวกเขามองเห็นความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมผ่านมุมมองที่คับแคบ (Segmentation) เช่น การจำกัดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อซ่อนเร้นการกดขี่ขูดรีดไว้อย่างหมดจด จากนั้นจะผลักกลุ่มคนที่เสียเปรียบให้เป็น “คนชายขอบ” หรือไม่ได้

² Johan Galtung, “Violence, Peace, and Peace Research,” *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3 (1969), pp. 167-191

³ Ibid. p 168.

⁴ จรัญ โฆษณานันท์, *สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: นิตยธรรม, 2559), หน้า 52

⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ความรุนแรงกับมายการแห่งอัตลักษณ์ อาวุธมีชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2549), หน้า 31

⁶ ประจักษ์ ก้องกีรติ, การลดทอนความเป็นมนุษย์ พื้นที่ทางศีลธรรม และความรุนแรง จาก “ชาคมิมานิสด์ไม่บาป” สู่ “การกำจัดเลียนหมานแผ่นดิน, *ฟ้าเดียวกัน*, 14(2), หน้า 42-44.

⁷ ไซยนต์ ชัยพร, *ผิดด้วยหรือที่ปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ในเหตุการณ์ 6 ตุลา*, 3 กรกฎาคม 2543 วันที่ 6 ตุลาคม: https://doct6.com/wp-content/uploads/2019/10/สมัคร-กับ-6-ตุลา-ในการ-เลือกตั้ง-ผู้ว่า-กทม-2543-3.pdf?fbclid=IwAR2u0MUC700L_U_LzV0hNMawojV4QfyxTfb2gkL5hn6WsrGLZNIkypZ1ouk (สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2563)

⁸ Johan Galtung, *Cultural Violence. Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, (Oslo: International Peace Research Institute, 1996), p. 197.

⁹ Ibid. p. 198.

อยู่ในสังคมกระแสหลัก (marginalization) สร้างสภาวะการแบ่งแยกและกีดกันการรวมตัวกัน ให้ผู้ถูกเอาเปรียบอยู่กระจัดกระจาย (Fragmentation) ทั้งหมด เป็นไปเพื่อรักษาสถานภาพหรือสภาวะที่มีอำนาจสูงกว่าสามารถครองอำนาจดังกล่าวไว้ได้นานที่สุด

3) ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural Violence) เป็นความรุนแรงที่แฝงตัว แทรกอยู่ในความเชื่อ คุณค่า วัฒนธรรม องค์ความรู้ อุดมการณ์ทางการเมือง และปริบทพลเชิงสัญลักษณ์ของชีวิตผู้คนในสังคมหนึ่ง ซึ่งทั้งหมดล้วนมีหน้าที่ในการทำให้ความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้างเป็นที่ยอมรับกันในสังคมและมีความชอบธรรม¹⁰

การทำงานสอดรับกันความรุนแรงทั้งสามระดับ กัลดุง นำมาเปรียบเทียบเป็นภาพสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง (Triangle of Violence) ซึ่งประกอบไปด้วยความรุนแรงทางวัฒนธรรมเป็นส่วนฐานและคอยหล่อเลี้ยง รองรับความชอบธรรมให้แก่ความรุนแรงอีกสองระดับ ให้ความรุนแรงเหล่านั้นดูเป็นเรื่องปกติ หรือเป็นสภาวะธรรมชาติที่มองอาจหลีกเลี่ยงได้ โดยความรุนแรงทางวัฒนธรรมจะเป็นความรุนแรงที่มีสถานะมั่นคง และแปรเปลี่ยนได้ยากที่สุด ส่วนระดับถัดมาเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นตัวแสดงภาพของการกดทับผู้คน กระตุ้น ปลุกเร้า ความรุนแรงชั้นบนสุดของสามเหลี่ยมอย่างความรุนแรงทางตรงให้เกิดขึ้น ภายใต้โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ¹¹ คำอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีที่ว่าด้วยความรุนแรงของทั้ง โยฮัน กัลดุง นับเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ถึงปัญหาของปรากฏการณ์ความรุนแรงในสังคมทั่วโลก โดยเฉพาะการชี้ให้เห็นว่า ปรากฏการณ์ความรุนแรงนั้นไม่ได้ประกอบด้วยความรุนแรงรูปแบบเดียว แต่ยังประกอบไปด้วยความรุนแรงอีกหลายรูปแบบที่ต่างทำงานสอดรับ สนับสนุน ให้ความชอบธรรม รองรับกันและกันอย่างแยกไม่ออก

2.2 ความรุนแรงทางกฎหมาย

เมื่อพิจารณาไปยังปฏิบัติการทางกฎหมายซึ่งนำไปสู่การไม่ยอมรับผิดของผู้มีอำนาจที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงต่อประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการตรากฎหมายนิรโทษกรรมเพื่อยกเว้นความผิดแก่ผู้กระทำความรุนแรงอย่างไร้ขอบเขต การประกาศใช้กฎหมายพิเศษที่ให้อำนาจอย่างล้นหลามแก่เจ้าหน้าที่รัฐเพื่อสร้างความชอบธรรมกับความรุนแรงที่เกิดขึ้น หรือ การยอมรับผลการนิรโทษกรรมโดยสถาบันศาล ล้วนเป็นความรุนแรงอีกรูปแบบหนึ่งในฐานะความรุนแรงทางกฎหมาย หากยึดเอาตามกรอบทฤษฎีความรุนแรงของกัลดุงข้างต้น ความรุนแรงทางกฎหมายจะอยู่ที่ตรงกลางของสามเหลี่ยมความรุนแรง โดยเน้นตรงการเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง มากกว่าความรุนแรงอีกรูปแบบ

ความรุนแรงทางกฎหมาย หมายถึง ปฏิบัติการทางกฎหมายของรัฐที่ทำให้ปัญหาเชิงโครงสร้างหนึ่ง ๆ มีสถานะมั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลงและไม่ได้รับการแก้ไข จนแฝงลึกเข้ากับวัฒนธรรมและคุณค่าต่าง ๆ ของผู้คน ในแง่นี้ย่อมทำให้เกิดความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่เสมือนเป็นตัวรักษาสถานภาพของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์แบบแนบชิดที่มีผู้คนจำนวนมากตกเป็นเหยื่อล่อ จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความรุนแรงทางตรงที่อยู่ส่วนบนสุดของสามเหลี่ยมพุ่งขึ้นได้ทุกครั้ง¹² กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความรุนแรงทางกฎหมายอาจเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลให้เหยื่อความรุนแรงต้องตกเป็นกลุ่มคนที่มีสถานะหรือมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้อยกว่าคนอื่น ๆ ในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไทย รวมทั้งยังมีส่วนปิดกั้นสิทธิของเหยื่อความรุนแรงในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม¹³ ตลอดจนตีตรา (Stigmatize) เหยื่อความรุนแรงให้เป็นภัยคุกคามความมั่นคงและสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ของชาติ ซึ่งทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นผ่านปฏิบัติการทางกฎหมายของรัฐ¹⁴ เพื่อปกป้องให้ผู้กระทำความรุนแรงรอดพ้นจากความรับผิดชอบ

¹⁰ ¹⁰ Johan Galtung, *Cultural Violence. Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, (Oslo: International Peace Research Institute, 1996), p. 196.

¹¹ *Ibid*, p. 199-200.

¹² *Ibid*, p 201.

¹³ ยกตัวอย่างเช่น บทบัญญัติมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่างวันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พ.ศ. 2521 “การนิรโทษกรรมตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่ก่อให้เกิดสิทธิแก่ผู้ได้รับนิรโทษกรรมในอันที่จะฟ้องเรียกสิทธิหรือประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น”

¹⁴ ยกตัวอย่างเช่น หมายเหตุท้าย พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 พ.ศ. 2519 ซึ่งระบุเหตุผล การตรากฎหมายฉบับนี้ไว้ว่า “... คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้กระทำไปด้วยความปรารถนาที่จะแก้ไขสถานการณ์ซึ่งเป็นอันตรายต่อประเทศชาติ สถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชน...”

ในแง่นี้ ความรุนแรงทางกฎหมายย่อมปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เมื่อระบบกฎหมายต้องเข้ามาจัดการความขัดแย้งระหว่างผู้มีอำนาจรัฐและประชาชน หรือกรณีระหว่างผู้มีสถานะเหนือกว่าและผู้ด้อยกว่า เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนค้ำจุนระเบียบทางสังคมดั้งเดิม (status quo) ให้ชนชั้นนำและกลุ่มผู้มีอำนาจมีสถานะเหนือกว่า และสามารถกดขี่ขูดรีดหรือเอาเปรียบคนจำนวนมากที่มีสถานะด้อยกว่าได้ต่อไป¹⁵

หากจะพิจารณาถึงความรุนแรงทางกฎหมายกับการเป็นความรุนแรงอีกสองรูปแบบ อาจพิจารณาได้ว่า หากหนึ่งในผลลัพธ์ของการลายนวพันธุ์ที่เกิดขึ้นเกิดจากปฏิบัติการทางกฎหมายของไทย คือ การทำให้เหยื่อความรุนแรง ณ ขณะนั้น รู้สึกทรมานทุกข์ทรมานจากสิ่งเลวร้ายในอดีตที่เกิดขึ้นกับตนและคนรอบกาย โดยปราศจากการได้รับความยุติธรรมใด ๆ จากรัฐ เสมือนกับการกระทำความรุนแรงซ้ำต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเหยื่อ ย่อมเท่ากับเป็นความรุนแรงทางตรงที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจของเหยื่อ ส่วนความกลับหัวกลับหางของระบบกฎหมายไทยที่ไม่เอาผิดกับผู้กระทำความผิดและพร้อมบิดเบือน ปกปิด ซ่อนเร้น และกลบเกลื่อนการกระทำความผิด ย่อมส่งผลให้ความยุติธรรมที่เกิดขึ้นฝังรากลึกและหลอมรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ค่านิยม คุณค่าและความเชื่อของผู้คนในสังคมไทย เกิดเป็นความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ที่คอยรองรับความชอบธรรมแก่ระบบกฎหมายของรัฐไทยที่ทำงานแบบกลับหัวกลับหางให้กลายเป็นสิ่งปกติได้¹⁶

3. ความรุนแรงทางกฎหมายในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

การพิจารณาถึงปฏิบัติการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองครั้งใหญ่ทั้งสี่เหตุการณ์ จะช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะของความรุนแรงทางกฎหมายได้กระจ่างมากขึ้น เนื่องจากการสะท้อนภาพลักษณ์อีกด้านของระบบกฎหมายและกลไกการทำงานของสถาบันกฎหมาย ซึ่งเข้าเป็นส่วนหนึ่งกับการใช้ความรุนแรงต่อประชาชนของรัฐ เพื่อคุ้มครองให้ผู้กระทำการไม่ต้องการโทษตามกฎหมาย แม้ว่าจะปรากฏข้อเท็จจริงและหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีเจ้าหน้าที่รัฐหลายคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงก็ตาม มิหนำซ้ำในบางเหตุการณ์ รัฐยังได้กระทำความรุนแรงซ้ำต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ตกเป็นเหยื่อผ่านปฏิบัติการทางกฎหมายบางอย่าง ซึ่งตำแหน่งแห่งที่ในทางประวัติศาสตร์ของทั้งสองเหตุการณ์ มักถูกนับว่าเป็นเหตุการณ์ที่ฝ่ายประชาชนตกเป็นผู้พ่ายแพ้ต่ออำนาจรัฐอย่างราบคาบ ปัจจัยนี้เองได้ส่งผลต่อลักษณะของปฏิบัติการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นอย่างมีนัยสำคัญ

ทั้งนี้ โครงสร้างของเนื้อหา อาจไม่ได้ไล่เรียงกันตามเส้นเวลาจากอดีต แต่จะเป็นการศึกษาโดยเริ่มจากเหตุการณ์รับรู้กันว่า เป็นเหตุการณ์ที่ประชาชนตกเป็นผู้พ่ายแพ้ อย่างเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์เดือนเมษายน-พฤษภาคม 2553 จากนั้นจึงจะเป็นการอภิปรายให้เห็นถึงปฏิบัติการทางกฎหมายในเหตุการณ์ที่มีตำแหน่งแห่งที่ในประวัติศาสตร์อันเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งการเมืองระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ซึ่งได้แก่ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและความคิดพื้นฐานบางอย่างที่แฝงอยู่ในระบบกฎหมายไทย

3.1 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเมษายน-พฤษภาคม 2553

เนื่องจากเหยื่อความรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเมษายน-พฤษภาคม 2553 ได้ถูกรัฐไทยและประชาชนบางส่วนตราหน้าว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติและราชบัลลังก์ ย่อมส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อรูปแบบมาตรการจัดการความรุนแรงของรัฐไทย เผยให้เห็นถึงความพยายามสร้างความปลอดภัยแก่เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความรุนแรงผ่านปฏิบัติการทางกฎหมายอย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็นการตรากฎหมายนิรโทษกรรมตัวเองของรัฐเพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบในทางกฎหมาย และการคุกคามผู้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงผ่านกระบวนการทางกฎหมาย ซึ่งล้วนเกิดขึ้นในยุคสมัยของรัฐบาลที่ขาดความยึดโยงกับการเมืองระบอบประชาธิปไตย

ย้อนหลังกลับไปประมาณ 40 ปี เหตุการณ์ความรุนแรง 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่รัฐ และกลุ่มพลเรือนฝ่ายขวา (ซึ่งมีแกนนำเป็นเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูงและการหนุนจากรัฐ) ได้ใช้ความรุนแรงต่อประชาชนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และบริเวณโดยรอบ เนื่องจากมีการกล่าวหากันว่าฝ่ายนักศึกษา เป็น “ภัยคุกคามความมั่นคงของชาติ” การทำลายขบวนการนักศึกษาเท่ากับการกระทำเพื่อปกป้องชาติให้รอดพ้นจากภัยคุกคาม การใช้ความรุนแรงครั้งนั้นจึงเป็นการกระทำที่มีความชอบธรรมในมโนทัศน์ของ

¹⁵ Johan Galtung, Cultural Violence. Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization, (Oslo: International Peace Research Institute, 1996), p. 198-199.

¹⁶ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ความรุนแรงกับมายการแห่งอัตลักษณ์ อาวุธมีชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ:ฟ้าเดียวกัน, 2549), หน้า 55.

ประชาชนหลายกลุ่ม ดังนั้น เมื่อเกิดการทำการรัฐประหารและกลับมาขึ้นสู่อำนาจอีกครั้งของระบอบเผด็จทหาร กฎหมายนิรโทษกรรม ชื่อว่า “พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519” จึงได้รับการตรา ออกมาอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ แม้ว่าจะมีบทบัญญัติมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี 2519 เป็นบทนิรโทษกรรมให้แก่ผู้ก่อการรัฐประหาร แล้วก็ตาม

การกระทำเช่นนี้ของประเทศไทย ประกอบกับถ้อยคำของผู้มีบทบาทในกระบวนการร่างพระราชบัญญัติในรายงานการประชุม สะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงทางกฎหมายจากการที่ระบบกฎหมายได้ตกเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจและผู้ที่มีส่วนร่วมกับการก่อความ รุนแรงต่อนักศึกษา เพื่อใช้สร้างความชอบธรรม กลบเกลื่อน และลบล้างความผิดตามกฎหมายที่พวกเขาได้กระทำต่อเหยื่อความรุนแรง อย่างอุกอาจ ด้วยความกังวลว่าจะถูกดำเนินคดีถึงโทษตามกฎหมายในภายภาคหน้า โดยเฉพาะกรณีพลโท ไสว ดวงมณี ซึ่งรับหน้าที่เป็นผู้ เสนอร่างกฎหมายนิรโทษกรรมฉบับนี้ต่อสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ได้กล่าวในที่ประชุมว่า “กระผมได้พิจารณาว่ารัฐธรรมนูญฉบับ นี้ในมาตรา 29 คุ่มครองบุคคลต่าง ๆ ซึ่งได้ร่วมมือในการยึดอำนาจปกครอง...กระผมอ่านดูแล้ว กระผมรู้สึกอวยงใจให้อยู่หลาย ประการ”¹⁷ ช่องโหว่ที่ ไสว กล่าวถึงประกอบไปด้วย ข้อแรก ในการปฏิรูปการปกครอง มีพวกที่ “เสนอหน้า” เข้าไปร่วมมือในการยึด อำนาจ โดยพลการ “ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ครอบคลุมไม่ถึง” ซึ่ง ไสว ได้ยอมรับในที่ประชุมว่าบุคคลดังกล่าวหมายรวมถึงตัวของเขาเองด้วย ข้อสอง การกระทำความผิดในเหตุการณ์นั้น อาจมีผู้ที่เข้าข่ายเป็นผู้สนับสนุนในการกระทำความผิด ซึ่งบทบัญญัติรัฐธรรมนูญไม่ คุ่มครอง ที่น่าแปลก คือ “พวกแม่ค้าขายของ ขายอาหาร พวกเสมียนพิมพ์ พวกวิทยุ โทรทัศน์ โทรเลขอะไร ประปา ไฟฟ้า ทางเดินท่ออะไร เหล่านี้” ไสว ก็นับให้เป็นผู้กระทำความผิดฐานเป็นผู้สนับสนุนด้วย ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความประสงค์ที่จะให้กฎหมายนิรโทษ กรรมครอบคลุมไปถึงทุกฝ่ายให้ได้มากที่สุด ไม่เว้นแม้กระทั่ง “แม่ค้าขายของ ขายอาหาร ฯลฯ” ข้อสาม ไสว กล่าวในทำนองว่า การนิร โทษกรรมมาตรา 29 ในรัฐธรรมนูญ เฉพาะหัวหน้า และคนอื่น ๆ ในคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ซึ่งมีเพียงแค่นี้สืบค้นเท่านั้น ข้อสี่ เมื่อการนิรโทษกรรมตามรัฐธรรมนูญ ยกเว้นความผิดให้เฉพาะผู้กระทำการยึดอำนาจการปกครองเท่านั้น แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่า การยึด อำนาจเกิดขึ้นเฉพาะในช่วงเวลา 18.00 น. – 20.00 น. ของวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ส่งผลให้การนิรโทษกรรมดังกล่าวไม่คุ้มครองการกระทำ ความผิดที่เกิดขึ้นก่อนและหลังช่วงเวลาที่มีการยึดอำนาจ ข้อสุดท้าย คือ การนิรโทษกรรมตามรัฐธรรมนูญ ไม่ได้คุ้มครองไปถึงการกระทำ ในชั้นเตรียมวางแผนทำการยึดอำนาจการปกครอง ซึ่งเกิดขึ้นก่อนหน้าเป็นเวลาหลายเดือน¹⁸ จากนั้นในเวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมงของการ เสนอร่างกฎหมายในที่ประชุมสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน กระบวนการตรากฎหมายก็ดำเนินไปได้ด้วยดี กฎหมายนิรโทษกรรมฉบับนี้ จึงผ่านออกมาโดยมีมติเป็นเอกฉันท์¹⁹

ผ่านไป 2 ปี หลังจากพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฉบับแรกใช้บังคับ เริ่มปรากฏพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่ชี้ให้เห็นว่ากฎหมาย ดังกล่าวยังไม่มีเพียงพอที่จะทำให้ผู้มีส่วนร่วมในการก่อความรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ รอดพ้นจากความรับผิดชอบได้ ซึ่งไม่เพียงแต่ในแง่ความรับผิดชอบทางกฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการต้องตกเป็นผู้ร้ายในทางการเมืองและประวัติศาสตร์ด้วย สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิด สถานการณ์เช่นนี้ คือ ภายใต้อากาศบ้านเมืองในยุคของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนันท์ ที่ได้ผ่อนปรนการควบคุมต่าง ๆ ซึ่ง รัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร และคณะปฏิรูปฯ ได้วางเอาไว้ ได้ส่งผลต่อการพิจารณาคดีแกนนำนักศึกษาจำนวน 18 คน ของศาล ทหาร หรือที่เรียกว่า “คดี 6 ตุลาฯ” อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการเปิดห้องพิจารณาให้ภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง ประเทศ รวมถึงตัวแทนของรัฐบาลหลายประเทศ สามารถเข้าสังเกตการณ์ในห้องพิจารณาของศาลทหารได้²⁰ คดีดังกล่าวจำเลยแต่ละคน ถูกตั้งข้อหาหลายข้อหา เช่น มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ดูหมิ่นองค์กรชัชชาติฯ ชุมนุมก่อความ รุนแรงโดยใช้กำลังและอาวุธ ฯลฯ ในช่วงระหว่างการซักถามและการให้การของพยานฝ่ายโจทก์ ได้เกิดสถานการณ์ที่ห้องพิจารณา

¹⁷ รายงานการประชุมสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ครั้งที่ 3 วันศุกร์ที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2519 ณ ตึกรัฐสภา หน้า 109.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110-114

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

²⁰ ธงชัย วินิจจะกุล, 6 ตุลา ลืมไม่ได้ จำไม่ลง, (เนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2558), หน้า 22-23.

คดีของศาลทหารกำลังแปรเปลี่ยนเป็นห้องใต้สวนความจริงของเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งเกี่ยวข้องกับกรก่อความรุนแรงวันนั้นและในฐานะเป็นพยานฝ่ายโจทก์ก็กำลังจะกลายเป็นจำเลย²¹

ด้วยเหตุดังกล่าว ฝ่ายรัฐจึงได้ทำการปล่อยตัวจำเลยเพื่อให้การพิจารณาคดีดังกล่าวต้องเป็นอันยุติลง ผ่านการออกกฎหมายนิรโทษกรรมอีกฉบับ ชื่อว่า “พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่างวันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พ.ศ. 2521” โดยได้วางหลักการและเหตุผลของการออกกฎหมายเพื่อให้รัฐบาลเป็นผู้มีเมตตาและพร้อมให้อภัยแก่เหล่าจำเลย เพราะ “ถ้าจะดำเนินคดีต่อไปจนเสร็จสิ้นก็จะทำให้จำเลยต้องเสียอนาคตในทางการศึกษาและการประกอบอาชีพยิ่งขึ้น ... จึงเป็นการสมควรให้อภัยการกระทำดังกล่าวนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิด ทั้งผู้ที่กำลังถูกดำเนินคดีอยู่และผู้ที่หลบหนีไปได้ประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควรและกลับมาร่วมกันทำคุณประโยชน์และช่วยกันจรรโลงประเทศไทยให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป”²² สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบกฎหมายได้ถูกรัฐไทยใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อปกปิด กลบเกลื่อน และบิดเบือนการกระทำความรุนแรงของฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ ในลักษณะของการเป็นความรุนแรงทางกฎหมายอีกครั้ง รวมทั้งยังแนบเนียนกว่าครั้งแรกเป็นอย่างมาก ซึ่งไม่เพียงแต่ยกเว้นความผิดแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงให้ครอบคลุมกว้างขวางมากที่สุดเท่าที่นั่น แต่ยังคงไปถึงการหยุดยั้งหรือยุติกระบวนการแสวงหาความจริงที่เกิดขึ้นในชั้นศาลอีกด้วย

จากนั้น สามสิบปีให้หลัง ได้เกิดเหตุการณ์ที่รัฐใช้กำลังปราบปรามประชาชนอีกครั้ง ในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2553 เหตุการณ์ดังกล่าวเกี่ยวกับกลุ่มประชาชนแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ที่ออกมาเรียกร้องให้ อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ณ ขณะนั้น ยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ เนื่องจากเห็นว่าการขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลอภิสิทธิ์ นั้นขาดความชอบธรรมตามแนวทางของการเมืองระบอบประชาธิปไตย โดยหลังจากการเจรจาต้องล้มเหลวหลายครั้ง รัฐบาลได้ตอบโต้กลุ่มผู้ชุมนุมด้วยความรุนแรงผ่าน “ปฏิบัติการขอคืนพื้นที่” ซึ่งเป็นเหตุมีผู้เสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก²³

การจัดการกับความรุนแรงครั้งนั้น อาจดูมีความก้าวหน้ากว่าอดีตที่ผ่านมาในระดับหนึ่ง กล่าวคือ รัฐไทยได้มีความพยายามในการดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ระดับผู้บังคับบัญชาทั้ง อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และ สุเทพ เทือกสุบรรณ โดยแรกเริ่ม กรมสอบสวนคดีพิเศษหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้สืบสวนกรณีการสลายการชุมนุมครั้งนั้น เป็นฝ่ายยื่นฟ้องทั้งสองต่อศาลอาญาในความผิดฐานพยายามฆ่าและร่วมกันฆ่าผู้อื่นด้วยการสังหารใช้อาวุธและกระสุนปืนจริงเข้าสู่สลายการชุมนุม เมื่อเดือนสิงหาคม 2557 แต่หลังการรัฐประหารเมื่อ 22 พฤษภาคม 2557 ศาลอาญาได้พิพากษายกฟ้องทั้งสองคน โดยให้เหตุผลว่าคดีนี้ อยู่ในอำนาจการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เนื่องจากการกระทำของทั้งสองคนเป็นการใช้อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ราชการ ไม่ใช่การกระทำความผิดทางอาญาที่กระทำโดยส่วนตัวหรือนอกเหนือหน้าที่ราชการ และหาก ปปช. ชี้มูลความผิด ผู้เสียหายจะต้องยื่นคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีนี้แม้ว่าฝ่ายผู้เสียหายจะได้ยื่นอุทธรณ์ฎีกาไปแล้วก็ตาม ศาลฎีกายังคงพิพากษายืนให้ยกฟ้องด้วยเหตุผลเดียวกัน เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2560²⁴

แกนนำคนเสื้อแดงนำโดย จตุพร พรหมพันธุ์ ได้พยายามปฏิบัติตามขั้นตอนและกระบวนการซึ่งศาลชั้นต้นได้ให้ไว้ในคำพิพากษายกฟ้องคดี ตั้งแต่การยื่นคำร้องต่อ ป.ป.ช. ให้ดำเนินการไต่สวนเพื่อเอาผิดกับนายอภิสิทธิ์และนายสุเทพ ซึ่งเคยยื่นไปแล้วครั้งหนึ่งเมื่อปี 2558 แต่ก็ได้ถูกตีตกไป ประเด็นนี้นับว่าชวนให้เกิดความสับสนกับคำพิพากษาข้างต้นอย่างยิ่ง เหตุผลที่ ป.ป.ช. ยกคำร้องเนื่องจากเห็นว่าการสลายชุมนุมนั้นเป็นไปตามหลักสากล การชุมนุมของคนเสื้อแดงไม่ใช่การชุมนุมโดยสงบ และหากจะเอาผิดกับทหารที่

²¹ ดูการพิจารณาและคำให้การของพยานในคดี 6 ตุลาฯ ได้ ใน สมยศ เชื้อไทย (บรรณาธิการ). *คดีประวัติศาสตร์ 6 ตุลา ใครคือฆาตกร*. (กรุงเทพฯ: พี.เค. พรินติ้งเฮาส์, 2531)

²² หมายเหตุท้าย พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่าง วันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พ.ศ. 2521

²³ ศูนย์ข้อมูลประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการสลายการชุมนุม กรณี เม.ย.-พ.ค.53, *ความจริงเพื่อความยุติธรรม เหตุการณ์และผลกระทบจากการสลายการชุมนุม เมษายน-พฤษภาคม 53*. (กรุงเทพฯ : ศูนย์ข้อมูลฯ, 2555)

²⁴ ประชาไท, *ฎีกายกฟ้อง อภิสิทธิ์-สุเทพ คดีสลายแดง 53 เหตุไม่อยู่ในเขตอำนาจศาล*, ประชาไท, 31 สิงหาคม 2560.

<https://prachatai.com/journal/2017/08/73040> (สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2563)

ทำให้มีผู้เสียชีวิตก็สามารถยื่นฟ้องเป็นราย ๆ ไปได้²⁵ ภายหลังจากนั้น จึงได้ยื่นคำร้องต่อ ป.ช. อีกครั้ง เพื่อขอให้หยุดยั้งการดำเนินคดี ส่วนข้อเท็จจริง เรื่องที่ อภิสิทธิ์ กับพวก ร่วมกันสั่งการให้เจ้าหน้าที่เข้าสลายการชุมนุมคนเสื้อแดงขึ้นพิจารณาใหม่ แต่คณะกรรมการ ป.ช. มีมติยกคำร้องดังกล่าว ด้วยเหตุผลว่าไม่ปรากฏข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานใหม่ เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2561²⁶ ส่งผลให้ ผู้ที่ ส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อความรุนแรงต่อประชาชนครั้งนั้น ยังคงไม่มีความรับผิดชอบตามกฎหมายแต่อย่างใด แม้ว่าการเสียชีวิตหลายกรณีใน เหตุการณ์สลายการชุมนุมจะมีข้อมูลและการไต่สวนของศาลที่ชัดเจนว่าเป็นการเสียชีวิตจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐก็ตาม²⁷ ทั้งนี้ จะเห็นว่า ความรุนแรงทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ครั้งนี้ ไม่ได้กระทำผ่านการตราเป็นกฎหมายนิรโทษกรรมเหมือนอย่าง ในอดีต (แม้จะมีความพยายามออกกฎหมายนิรโทษกรรมเพื่อนิรโทษกรรมแบบ ‘เหมาเข่ง’ ในห้วงเวลาหนึ่ง) แต่กลับกัน รัฐไทยได้กระทำ ผ่านกลไกทางกฎหมายขององค์กรตุลาการและองค์กรอิสระที่เกี่ยวข้องแทน ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ อาจมีผลจากทั้งปัจจัยภายในและ ภายนอกประเทศ ที่ทำให้การออกกฎหมายนิรโทษกรรมเพื่อยกเว้นความผิดแก่การกระทำในลักษณะที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่าง ร้ายแรง เป็นเรื่องไร้ซึ่งความชอบธรรมตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ

3.2. เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเดือนพฤษภาคม 2535

ในเหตุการณ์ ‘วันมหาปบัต’ 14 ตุลาคม 2516 ภายหลังจากฝ่ายประชาชนและนักศึกษาโค่นล้มรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ลงได้ไม่ถึงหนึ่งเดือนเต็ม วันที่ 8 พฤศจิกายน 2516 รัฐบาลของ สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ออกคำสั่งการของสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง “การสอบสวนการสั่งการของจอมพลถนอม และจอมพล ประภาส จารุเสถียร และการปฏิบัติการของพันเอก ณรงค์ กิตติขจร” โดย ตอนท้ายของแถลงการณ์มีการระบุว่า “รัฐบาลจะได้ออบให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมายต่อไป” เนื่องจากบุคคลทั้งสามได้ปฏิบัติ หน้าที่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนของทางราชการ และ “แฝงด้วยโทษประจิมมุ่งหมายทำลายล้างนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน” ด้วยกรสั่งการให้มีการใช้กำลังทางอาวุธปราบปรามประชาชน²⁸ ซึ่งประเด็นนี้ดูเหมือนว่า มีความเป็นไปได้สูง ที่รัฐไทยจะดำเนินคดีลงโทษผู้ที่เกี่ยวข้องกับการก่อความรุนแรง

ทว่าถัดจากวันออกแถลงการณ์เพียงหนึ่งสัปดาห์ ความหวังที่จะได้มาซึ่งความยุติธรรมต้องสิ้นสุดลง รัฐไทยทำการตรา “พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนซึ่งกระทำความผิดเกี่ยวเนื่องกับการเดินขบวน เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2516” ที่แม้จะเป็นกฎหมายที่ตราออกมาเพื่อนิรโทษกรรมเพื่อยกเว้นความผิดให้กับประชาชนและนักศึกษาในเหตุการณ์ ครั้งนั้น แต่บทบัญญัติ หลักการและเหตุผล รวมทั้งถ้อยคำของผู้มีบทบาทในการพิจารณาร่างกฎหมายดังกล่าวในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ชี้ให้เห็นถึงความพยายามให้มีการนิรโทษกรรมไปยังเจ้าหน้าที่รัฐผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความรุนแรงด้วย เริ่มจากประเด็นแรกคือ การทำให้การใช้ความรุนแรงของเจ้าหน้าที่รัฐกลายเป็นเพียงการกระทำที่เกิดขึ้นจาก ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่าง นักเรียน นิสิต นักศึกษาและ ประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นการรับรองโดยนัยว่า เจ้าหน้าที่รัฐได้ก่อความรุนแรงด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์เพื่อ ปกป้องชาติและราชบัลลังก์ ไม่มีเจ้าหน้าที่รัฐคนใดมีเจตนาสั่งการให้ทำร้ายประชาชนแต่อย่างใด จากนั้นจึงได้ระบุต่อท้ายหลักการและ เหตุผลไว้อีกว่า “การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐบาลนั้น เมื่อได้กระทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอยู่แล้ว”²⁹ ไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายนิรโทษกรรม

²⁵ พงษ์ทิพัฒน์ บัญชานนท์, 9 ปีผ่านไป วันสลายการชุมนุม 19 พฤษภาคม 2553 (และความสูญเสียก่อนหน้านั้น), เดอะแมตเตอร์, 20 พฤษภาคม 2563.

<https://thematter.co/pulse/9-years-19-may-2010-military-crackdown/77325> (สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563)

²⁶ ประชาชาติธุรกิจ, ป.ช.ตีตก ฟันคดีสลายชุมนุมเสื้อแดง แจงอิน-เทียบคดีสลายชุมนุมเสื้อเหลือง ชี้ไม่พบพยาน-หลักฐานใหม่, ประชาชาติธุรกิจ, 22 มิถุนายน 2561. <https://www.prachachat.net/politics/news-178556> (สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563)

²⁷ พงษ์กัญญา ดริสุวรรณ, 10 ปีสลายการชุมนุมคนเสื้อแดง : มอเมษา-พฤษภา 53 ผ่านวาทกรรม “จำไม่ลง”, สำนักข่าวบีบีซีไทย, 11 พฤษภาคม 2563. <https://www.bbc.com/thai/thailand-52614304> (สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563)

²⁸ สำนักนายกรัฐมนตรี, แถลงการณ์ของรัฐบาล เรื่อง การสอบสวนการสั่งการของจอมพลถนอม และจอมพล ประภาส จารุเสถียร และการปฏิบัติการของพันเอก ณรงค์ กิตติขจร, ลงวันที่ 8 พฤศจิกายน 2516.

²⁹ คู่มือหมายเหตุท้าย พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนซึ่งกระทำความผิดเกี่ยวเนื่องกับการเดินขบวน เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2516

ประเด็นข้างต้นชวนให้สับสนและมีความย้อนแย้งกับประเด็นแรกอยู่น้อย เพราะหากรัฐยืนยันว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐไม่มีเจตนาในการทำร้ายประชาชนเนื่องจากความเข้าใจผิดตั้งแต่แรก ก็ย่อมไม่มีความผิดทางกฎหมายในแง่ของการขาดองค์ประกอบภายในอยู่แล้ว เหตุใดจึงต้องพยายามคุ้มครองการกระทำที่ได้กระทำลงตามคำสั่งอีก ส่วนกรณีเจ้าหน้าที่รัฐในระดับผู้บังคับบัญชาหรือผู้นำรัฐบาลก็ถูกทำให้กลายเป็นเรื่องซับซ้อนผ่านการใช้คำที่ไม่มีความหมายอย่างคำว่า “การเมืองในระดับสูง” แทน แม้ว่าทางด้านประกอบ หุตะสิงห์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมผู้นำเสนอร่างกฎหมาย จะกล่าวว่า “เจ้าหน้าที่รัฐผู้เริ่มออกคำสั่งจึงจะเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบ” แต่ประเด็นนี้กลับถูกปล่อยให้กลายเป็นประเด็นคลุมเครือไป พร้อมกับถูกกลบด้วยความพยายามขยายขอบเขตการยกเว้นความผิดให้ครอบคลุมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในที่ประชุม ดังที่ สุวิช พันธ์เศรษฐ์ ขอให้ในที่ประชุมแก้ไขคำปรารภจาก “สำหรับการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐบาลนั้น เมื่อได้กระทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอยู่แล้ว” เป็นไปว่า “สำหรับการกระทำของรัฐบาลนั้น ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอยู่แล้ว” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงเจตนาให้การกระทำของรัฐบาลชุดก่อนหน้าได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายด้วย เนื่องจาก สุวิช เห็นว่าเหตุการณ์ความรุนแรงนั้น “เป็นการกระทำของรัฐบาลในการป้องกันประเทศชาติและราชบัลลังก์ เพราะเวลานั้นเป็นเรื่องเวลาสับสน” โดยที่ สานนท์ สายสว่างได้ให้การสนับสนุนประเด็นดังกล่าวว่าจะเป็นการ “ย่ำหัวตะปูไว้อีกที” ไม่จำเป็นต้องแยกว่าใครเป็นผู้บังคับบัญชา แต่ท้ายที่สุดที่ประชุมมีมติให้ยืนตามร่างเดิม 136 ต่อ 1 เสียงโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำใด ๆ³⁰

ทั้งนี้ การมีมติยืนตามร่างเดิมไม่ได้หมายความว่า ที่ประชุมไม่เห็นด้วยกับที่สมาชิกทั้งสองนำเสนอขอแปรญัตติ แต่มีนอาจหมายความว่าความไม่ประนีประนอมอันใดที่จะต้องมีการแก้ไขแล้วต่างหาก เพราะถึงจะไม่มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่าให้นิรโทษกรรมแก่ทุกคนในรัฐบาลของจอมพลถนอม แต่หากพิจารณาประกอบกับความพยายามเสนอขอแปรญัตติของสมาชิกทั้งสองข้างต้น และเหตุการณ์การเดินทางกลับเข้ามาในประเทศอีกครั้งของจอมพล ถนอม ในปี 2519 โดยไม่มีการเคลื่อนไหวใด ๆ จากรัฐบาลไทย ย่อมแสดงให้เห็นชัดเจนแล้วว่ากฎหมายนิรโทษกรรมดังกล่าวได้ครอบคลุมไปยังทุกฝ่ายไปเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ความรุนแรงในเดือนพฤษภาคมปี 2535 อันเป็นเหตุการณ์ชัยชนะของประชาชนอีกอันหนึ่ง และเป็นเสมือนก้าวแรกของรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 รัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด เนื่องจากมีกระบวนการร่างและเนื้อหาที่ครอบคลุมยึดโยงกับประชาชนในทุกระดับ แต่ในแง่ของการแสวงหาความยุติธรรม ผลของรัฐบาลของพลเอกสุจินดา คราประยูร ได้ใช้อำนาจในการออกกฎหมายในภาวะฉุกเฉินเป็นเครื่องมือเพื่อให้ตนและพรรคพวกลอยนวลพ้นผิดอย่างหน้าตาเฉย โดยภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงยุติลงเพียงสองวัน รัฐบาลได้ออกกฎหมายพระราชกำหนดนิรโทษกรรมเพื่อนิรโทษกรรมแก่ประชาชนที่กระทำความผิดเนื่องจากการชุมนุมระหว่างวันที่ 17-21 พฤษภาคม 2535 ซึ่งแน่นอนว่าผลของกฎหมายนิรโทษกรรมได้ครอบคลุมไปถึงเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงโดยไม่มีการยกเว้น ข้อสังเกต คือ การออกกฎหมายดังกล่าว พลเอกสุจินดา ได้เปลี่ยนแปลงมติคณะรัฐมนตรีที่จะให้มีการออกเป็นพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมเป็นพระราชกำหนด และได้แจ้งเป็นหนังสือเวียนแทน³¹

ขณะที่หลายฝ่ายได้ออกมาต่อต้านคัดค้านการออกกฎหมายนิรโทษกรรมของรัฐบาล ด้านมีชัย ฤชุพันธุ์ รองนายกรัฐมนตรีและผู้มีบทบาทสำคัญในการตราพระราชกำหนดก็ได้ให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนว่า “ความจริง” กฎหมายนิรโทษกรรมออกตามปกติเหมือนกับเหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ก็ออกมาในลักษณะอย่างนี้ ถ้าจะให้แยกแยะอะไรเดี๋ยวกก็ต้องไปแยกตามความผิดนั้น ความผิดนี้หาทางยุติไม่ได้ การนิรโทษกรรมคือต้องการให้อภัยทุกคน จะได้ไม่ต้องมาหวาดระแวงอะไรกันอีก”³² การให้สัมภาษณ์ของ มีชัย เช่นนี้ ไม่ต่างอะไรกับการตอบยั่วว่า กฎหมายนิรโทษกรรมจะมีผลครอบคลุมทุกฝ่ายและกรณีเช่นนี้ก็เป็นสังขรณ์ของระบบกฎหมายไทยที่การลอยนวลพ้นผิดเป็นเรื่องปกติ รวมทั้ง หากใช้สามัญสำนึกของปวงชนทั่วไปแล้ว การแยกการกระทำความผิด ระหว่างการกระทำผิดตามกฎหมายของผู้ชุมนุมที่ “ริเริ่มจากความปรารถนาที่จะให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ อันเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงกระทำได้” ตามคำปรารภของกฎหมายที่ตนได้เขียนเอาไว้ และการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ทหารใช้กำลังทางอาวุธต่อประชาชนจนเป็นเหตุมีผู้เสียชีวิต สูญหาย

³⁰ รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 34 วันพฤหัสบดีที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม, หน้า 472-501.

³¹ ไทยรัฐ ปีที่ 43 ฉบับที่ 12543 วันจันทร์ที่ 25 พฤษภาคม 2535, หน้า 22

³² ฝ่ายวิชาการสารคดี, 4 วันสุดท้ายของ พล.อ. สุจินดา, *รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย*, บรรณาธิการโดย วันชัย ดันตวิทย์พิทักษ์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2543), หน้า 236.

และได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก ก็ไม่น่าเป็นเรื่องยากที่จะหาทางยุติอย่างที่มีชัย ได้กล่าวไว้ เว้นแต่มีเจตนาจะใช้กฎหมายเพื่อรับรอง กลบเกลื่อน บิดเบือนการกระทำความรุนแรงของรัฐ

นอกจากนี้ หลักการและเหตุผลของพระราชกำหนดนิรโทษคดีที่ต้องอ้างว่า เป็นเรื่องฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนอันมิอาจจะหลีกเลี่ยงได้ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศชาติ ความปลอดภัยสาธารณะ และป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ เพื่อให้กฎหมายฉบับนี้มีผลตามรัฐธรรมนูญได้มากเท่าที่จะทำได้ เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ยื่นเสนอต่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้วินิจฉัยว่า พระราชกำหนดฉบับนี้ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขการออกพระราชกำหนดตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญมาตรา 172 วรรคหนึ่ง แต่เพื่อให้ระบบกฎหมายทำงานสอดคล้องกับความรุนแรงอย่างแยบยล คณะตุลาการรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัยให้ พระราชกำหนดฉบับนี้โดยบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุผลว่า บ้านเมืองจำเป็นต้อง “แก้ไขเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น และให้เกิดความสามัคคีในประชาชนชาวไทย ดังนั้นการตราพระราชกำหนดฉบับนี้จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศชาติ ความปลอดภัยสาธารณะ และป้องกันภัยพิบัติสาธารณะตามมาตรา 172 วรรคหนึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534”³³

อย่างไรก็ดี คณะตุลาการฯ เหมือนว่าจะทราบดีอยู่แล้วว่าเหตุผลของตนไม่สู้จะมีเหตุผลทางกฎหมายที่หนักแน่นมากเท่าใดนัก จึงได้ยกพระราชดำริสองในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่มีต่อพลตรีจำลอง ศรีเมือง และพลเอกสุจินดา ซึ่งมีเนื้อหาให้ทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้ากัน เพื่อความสามัคคีของคนในชาติ ขึ้นมาประกอบการวินิจฉัยด้วย³⁴ แต่ในผลสุดท้าย วันที่ 7 ตุลาคม 2535 คณะรัฐมนตรีได้เสนอ พระราชกำหนดเข้าไปให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณา และที่ประชุมได้มีมติ “ไม่อนุมัติ” ให้พระราชกำหนดเป็นกฎหมายระดับพระราชบัญญัติกฎหมายนิรโทษกรรมดังกล่าวจึงต้องเป็นอันตกไป แต่ทว่าคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ กลับมีคำวินิจฉัยที่ตอกย้ำให้เห็นภาพของความรุนแรงทางกฎหมายให้เห็นอย่างแจ่มชัด ด้วยการให้ ผลของการที่พระราชกำหนดตกไปไม่กระทบกระเทือนถึงกิจการที่ได้เป็นไประหว่างที่พระราชกำหนดนั้นใช้บังคับ ดังนั้น การไม่อนุมัติพระราชกำหนดของสภาผู้แทนราษฎร “ย่อมไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อผู้ซึ่งพระราชกำหนดบัญญัติให้พ้นจากความผิดและความรับผิดไปแล้ว ไม่ว่าบุคคลนั้นจะถูกร้องทุกข์ กล่าวโทษ หรือถูกดำเนินคดีตามกฎหมายแล้วหรือไม่ก็ตาม”³⁵

ลักษณะที่คล้ายคลึงกันของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาคม 2535 คือ การได้รับยกย่องให้เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งการต่อสู้เพื่อให้มาซึ่งการเมืองระบอบประชาธิปไตยของประชาชน แต่ถึงอย่างนั้น ความสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์การเมืองไทยดังกล่าว ก็ไม่อาจด้านทานความรุนแรงทางกฎหมายที่กระทำผ่านปฏิบัติการทางกฎหมายของรัฐได้ ซึ่งจะเห็นว่า ระบบกฎหมายและสถาบันทางกฎหมายสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับความรุนแรงเพื่อให้ผู้สั่งการ หรือผู้กระทำความรุนแรงต่อประชาชนสามารถถอยนวลพ้นผิดทางกฎหมายไปได้อย่างแยบยล โดยแม้ว่าจะปรากฏพยานหลักฐานที่ชัดเจน และมีภาระบัพตัวเจ้าหน้าที่รัฐผู้ก่อความรุนแรง ซึ่งทำให้ง่ายต่อการดำเนินคดีก็ตาม แต่ความยุติธรรมที่เหยื่อความรุนแรงควรได้รับ รัฐไทยกลับมองว่า เป็นสิ่งที่คอยขัดขวางความสงบสุขและความสามัคคีของคนในชาติ

ลักษณะของปฏิบัติการทางกฎหมายที่เข้ามาสร้างความซับซ้อน เพื่อบิดเบือน และกลบเกลื่อนการกระทำความรุนแรงของรัฐไทย ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และการสลายการชุมนุมเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2553 นั้นอาจมีความเลวร้ายมากกว่าความรุนแรงในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ที่นอกจากจะทำให้ผู้กระทำความรุนแรงสามารถถอยนวลพ้นผิดทางกฎหมายไปได้แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึง การกดทับและกดขี่เหยื่อความรุนแรง ให้ต้องมีสถานะที่ต่ำกว่าพลเมืองโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินคดีเหยื่อในข้อหาที่เกี่ยวข้องกับมันคงของชาติ การปิดกั้นไม่ให้เหยื่อสามารถเข้าถึงเพื่อกลไกต่าง ๆ ของรัฐเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมได้ ทั้งที่ควรเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน นอกจากนั้น รัฐไทยยังใช้ปฏิบัติการทางกฎหมาย เพื่อตอกย้ำให้เห็นว่าความรุนแรงของรัฐที่กระทำต่อเหยื่อ เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเรื่องสมควร เช่นการออกกฎหมายนิรโทษกรรมทั้งสองฉบับในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ซึ่งหลักการและเหตุผลในคำปรารภของกฎหมายนิรโทษกรรมฉบับแรกก็ออกมาภายหลังเหตุการณ์ไม่นาน ระบุว่า เนื่องจากการยึด

³³ คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 2/2535 ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 81 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2535, หน้า 26-27.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

³⁵ คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3/2535 ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 113 ลงวันที่ 12 พฤศจิกายน 2535 หน้า 8-9.

การประมุขวิชาการนิติสังคมศาสตร์ระดับชาติ หัวข้อ “จินตนาการใหม่ กฎบัตรนิติศาสตร์ไทย”

อำนาจของคณะปฏิรูปฯ (รวมถึงการกระทำความรุนแรงของคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง) นั้นเป็นไปเพื่อแก้ไขสถานการณ์ซึ่งเป็น “ภัยอันตรายต่อประเทศไทย สถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชน”³⁶

ส่วนกรณีความรุนแรงทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสลายการชุมนุมคนเสื้อแดงปี 2553 นอกจากกลไกการทำงานของรัฐที่สลับซับซ้อน “วุ่นวาย” จนเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรมของผู้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงแล้ว การให้เหตุผลของ ป.ช. ในกรณียกคำร้องขอทบทวนคดีสลายการชุมนุมตอนหนึ่ง ยังมีเนื้อหาเป็นไปในทางตีตราเหยื่อความรุนแรงให้เป็นภัยคุกคามความสงบสุขของชาติ โดยกล่าวว่า การชุมนุมนั้น “มิใช่การชุมนุมโดยสงบตามรัฐธรรมนูญ และมีบุคคลที่มีอาวุธปืนปะปนอยู่ในกลุ่มผู้ชุมนุมจึงมีเหตุจำเป็นที่ศูนย์อำนวยการสถานการณ์ฉุกเฉิน (ศอฉ.) ต้องใช้มาตรการขอพื้นที่คืน เพื่อให้เกิดความสงบสุขในบ้านเมือง”³⁷ เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ก็ได้สะท้อนให้เห็นความรุนแรงทางกฎหมายในแง่ที่ว่า ระบบกฎหมายถูกผู้มีอำนาจนำมาเป็นเครื่องมือที่ใช้ฟุ้งงูรุกรานสถานะของตัวเองที่อยู่เหนือกว่าผู้ที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงให้ดำรงอยู่ต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการปิดกั้นการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม หรือ การตีตราเหยื่อให้เป็นผู้สมควรต้องถูกจัดการด้วยความรุนแรงก็ตาม แน่นนอนว่าย่อมไม่ใช่เรื่องแปลกเท่าใดนัก ที่รัฐไทยจะมีปฏิบัติการทางกฎหมายและกระทำการในลักษณะเป็นการก่อความรุนแรงทางกฎหมาย เพื่อกลบเกลื่อนและสร้างความชอบธรรมแก่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ และเมษา-พฤษภา 53 เนื่องจากเหยื่อความรุนแรงทั้งสองเหตุการณ์ต่างถูกยึดเยียดความเป็นอื่นและถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ผ่านการโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ เพื่อให้รัฐและผู้กระทำความผิดสามารถใช้ความรุนแรงต่อเหยื่อได้ง่ายขึ้นตั้งแต่แรก อย่างไรก็ตาม ในเหตุการณ์ความรุนแรงที่พอมิตำแห่งแห่งที่ทางประวัติศาสตร์ด้วยการเป็นสัญลักษณ์แห่งการต่อสู้ของฝ่ายประชาชนเพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตย อย่างเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเดือนพฤษภาคม 2535 ก็ไม่ได้ช่วยความยุติธรรมสามารถบังเกิดขึ้นได้ รัฐไทยยังคงใช้กลไกของระบบกฎหมายแบบกลับหัวกลับหาง แทนที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดครั้งนั้น แต่กลับใช้ปกป้องผู้ก่อความรุนแรงและผู้สั่งการให้หลุดพ้นจากความรับผิดชอบ ด้วยข้ออ้างว่าเป็นไปเพื่อการให้อภัย และความสามัคคีปรองดองภายในชาติ

4. บทส่งท้าย

เมื่ออาชญากรรมโดยรัฐเกิดภายใต้เงื่อนไขที่ผู้ก่อความรุนแรงมีอำนาจเหนือกว่าเหยื่อซึ่งเป็นประชาชน ความรุนแรงทางกฎหมาย ก็เปรียบเสมือนปฏิบัติการทางกฎหมายที่ผู้มีอำนาจกระทำการเพื่อให้โครงสร้างทางอำนาจซึ่งเป็นเงื่อนไขที่อาจไปสู่ความรุนแรงดังกล่าวยังคงดำเนินต่อไป ยิ่งไปกว่านั้น หากความพิลึกพิลั่นของระบบกฎหมายในลักษณะเช่นนี้ ลงรากฝังลึกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ย่อมส่งผลให้การลายนวลพันผิดโดยปราศจากความละเอียดกลายเป็นเรื่องชอบธรรมและเป็นความปกติที่ผิดเพี้ยนในสังคมไทย³⁸

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของระบบกฎหมายที่เข้าจัดการกับความรุนแรงทางการเมือง พบว่า รัฐไทยมักจะทำลายกลไกการทำงานของระบบกฎหมายและสถาบันทางกฎหมาย เพื่อปกป้องเหล่าผู้กระทำความรุนแรงต่อประชาชนไม่ให้เกิดรับผิดทางกฎหมาย โดยโยนความยุติธรรมทิ้งออกไป คล้ายกับการพยายามลบภาพความผิดพลาตโนอิตีให้ดูเหมือนไม่เคยปรากฏเหตุการณ์ความรุนแรงเหล่านั้นขึ้น รัฐไทยนั้นได้สถาปนาให้ “การลายนวลพันผิด” เป็นสถาบันอย่างหนึ่งในรัฐไทยอยู่เสมอ ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์³⁹ และไทเรล ฮาเบอร์คอร์น⁴⁰ (Tyrell Haberkorn) เสนอว่า การลายนวลพันผิดถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการประกอบสร้างรัฐไทยในยุคสมัยใหม่ ดำรง

³⁶ หมายเหตุท้าย พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่าง วันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พ.ศ. 2521

³⁷ ประชาชาติธุรกิจ, ป.ช.ตีตก ฟันคดีสลายชุมนุมเสื้อแดง แจงยับ-เทียบคดีสลายชุมนุมเสื้อเหลือง ชี้ไม่พบพยาน-หลักฐานใหม่, ประชาชาติธุรกิจ, 22 มิถุนายน 2561. <https://www.prachachat.net/politics/news-178556> (สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563)

³⁸ Williams, D. Law, Deconstruction and resistance: The critical stances of Derrida and Foucault. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, 6(2), p. 393.

³⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *รัฐลายนวล*, มติชนออนไลน์, 3 กันยายน 2561. https://www.matichon.co.th/article/news_1112676. (สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2563).

⁴⁰ Haberkorn, T., *In plain sight: Impunity and Human Rights in Thailand*. (Madison: The University of Wisconsin press, 2018) p. 219-220

อยู่คล้ายกับสถาบันหนึ่งที่คอยเชื่อมโยงเครือข่ายผลประโยชน์ของชนชั้นนำเอาไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ การลายนวลพ้นผิดย่อมไม่มีทางเกิดขึ้นได้ หากปราศจากปฏิบัติการทางกฎหมายของรัฐไทย

นอกจากนี้ ความรุนแรงที่แผ่กระจายในระบอบกฎหมายซึ่งเข้ามาจัดการกับความรุนแรง ตอกย้ำว่า รัฐไทยไม่เพียงแต่ปล่อยให้เหตุการณ์ความรุนแรงบางเหตุการณ์ต้องตกอยู่ในความเงียบ หรือเพิกเฉยจนเป็นเหตุให้ผู้กระทำความรุนแรงหลุดพ้นจากความรับผิดชอบได้เท่านั้นตามข้อเสนอในงานของ เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว⁴¹ แต่รัฐไทยยังมีปฏิบัติการทางกฎหมายออกมารองรับและให้ความชอบธรรมเพื่อยกเว้นความผิดแก่ผู้กระทำความรุนแรงต่อผู้ชุมนุมทางการเมืองอย่างจงใจอีกด้วย

เมื่อระบอบกฎหมายไม่ได้ดำรงอยู่เป็นกรอบจำกัดการกระทำและการใช้อำนาจของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่เป็นเพียงเครื่องมือของผู้มีอำนาจหรือผู้ปกครองใช้เพื่อปกป้องตัวเองให้พ้นจากความรับผิดชอบ และสร้างความชอบธรรมแก่ตนเองในการทำลายชีวิตของประชาชน ดังที่เกิดขึ้นทั้งในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ 19 และเมษา-พฤษภา 53 และเหตุการณ์อันเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะของประชาชนเหนือระบอบเผด็จการทหารอย่างเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 16 และพฤษภา 35 ได้ตอกย้ำถึงรูปแบบการปกครองโดยกฎหมายของรัฐไทย ตามที่ ธงชัย วินิจจะกูล เคยเสนอไว้⁴² ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่า สำหรับรัฐไทยแล้ว กฎหมายไม่เคยเป็นใหญ่ และไม่เคยมีความยึดโยงใด ๆ กับประชาชน เมื่อต้องเผชิญหน้ากับผู้มีอำนาจ กฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือของชนชั้นที่ใช้เพื่อมอบอภิสิทธิ์ปลอดความผิดแก่เจ้าหน้าที่รัฐในการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างชอบธรรม มิได้เป็นกรอบจำกัดอำนาจรัฐเพื่อปกป้องคุ้มครองชีวิตหรือทรัพย์สินของประชาชนแต่อย่างใด ซึ่งธงชัยเห็นว่านี่คือความคิดพื้นฐานของนิติศาสตร์ไทย เป็นหลักนิติรัฐและนิติธรรมแบบไทย ๆ

นอกจากนี้ การศึกษาถึงบทบาทของกฎหมายในเหตุการณ์แห่งชัยชนะ ยังทำให้เห็นบางด้านที่ต่างออกไปจากตำแหน่งแห่งที่ทางประวัติศาสตร์แบบเดิม เป็นเหตุการณ์ที่ชุกซ่อนความล้มเหลวให้อยู่ข้างหลังชัยชนะและการสรรเสริญเอาไว้ เนื่องจากรัฐไทยไม่ได้สถาปนาหลักการปกครองที่กฎหมายเป็นใหญ่ให้ลงหลักปักฐานในสังคมได้ ทั้ง ๆ ที่ หลักการดังกล่าวถือเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย การลายนวลพ้นผิดอันเกิดจากปฏิบัติการทางกฎหมาย ได้ส่งผลให้ระเบียบหรือสถานะดั้งเดิมของสังคมและรัฐไทยที่เป็นผลผลิตมาจากระบอบอำนาจนิยม ไม่ได้ถูกท้าทายหรือเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ความยุติธรรมที่ขึ้นอยู่กับความสูงต่ำของปัจเจกบุคคลตามแต่บุญยาบarmiและปราศจากเสมอภาคกันตามกฎหมายยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคง ชีวิตประชาชนเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิของรัฐที่จะกระทำอย่างไรก็ได้โดยไม่ต้องรับผิดชอบ ชัยชนะของทั้งสองเหตุการณ์อาจดูยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ของรัฐ แต่ในแง่ของความสำเร็จที่จะสร้างการเมืองระบอบประชาธิปไตยและหลักนิติรัฐกลับล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ซึ่งนี่อาจเป็นความเสียหายที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยรุนแรงกว่าความรุนแรงทางกายภาพเสียด้วยซ้ำ เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ที่เกิดขึ้นภายหลัง “วันมหาปิตี 14 ตุลาฯ” เพียงสามปี และเหตุการณ์เมษา-พฤษภา 53 รวมถึงสภาพแวดล้อมและบริบทการเมืองไทยในช่วงสิบกว่าปีมานี้คงเป็นเครื่องพิสูจน์ข้อความนี้ได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- Haberkorn, T., In plain sight: Impunity and Human Rights in Thailand. (Madison: The University of Wisconsin press, 2018)
- Johan Galtung, “Violence, Peace, and Peace Research,” Journal of Peace Research, Vol. 6, No. 3 (1969), pp. 167-191
- Johan Galtung, Cultural Violence. Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization, (Oslo: International Peace Research Institute, 1996)
- Williams, D. Law, Deconstruction and resistance: The critical stances of Derrida and Foucault. Cardozo Arts & Entertainment Law Journal, 6(2), p 359-410.
- เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว. มอสิทธิมนุษยชนไทยผ่านการ (ไม่) หาคความจริงและการ (ไม่) รับผิดชอบ, ป่วยกับสังคมไทยในวิกฤตเปลี่ยนแปลง. ใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, ปกป้อง จันวิทย์, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2558). หน้า 111-141

⁴¹ เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว. มอสิทธิมนุษยชนไทยผ่านการ (ไม่) หาคความจริงและการ (ไม่) รับผิดชอบ, ป่วยกับสังคมไทยในวิกฤตเปลี่ยนแปลง. ใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, ปกป้อง จันวิทย์, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2558). หน้า 111-141

⁴² ธงชัย วินิจจะกูล. นิติรัฐอภิสิทธิ์ และราชันนิติธรรม: ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของ Rule by Law แบบไทย. (กรุงเทพฯ: เย์แม็กกาซีน, 2563) หน้า 194-196

การประชุมวิชาการนิติศาสตร์ระดับชาติ หัวข้อ “จินตนาการใหม่ ภูมิทัศน์นิติศาสตร์ไทย”

ไชยันต์ ชัยพร, *ผิดด้วยหรือที่ปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ในเหตุการณ์ 6 ตุลา*, 3 กรกฎาคม 2543 บันทึก 6 ตุลา: https://doct6.com/wp-content/uploads/2019/10/สมัครกับ-6-ตุลา-ในการเลือกตั้งผู้ว่า-กทม-2543-3.pdf?fbclid=IwAR2u0MUC700L_LzVQhNmawojV4QfyxTfb2gkL5hn6WsrGLZnKyipZ1ouk (สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2563)

ไทยรัฐ ปีที่ 43 ฉบับที่ 12543 วันจันทร์ที่ 25 พฤษภาคม 2535.

คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 2/2535 ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 81 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2535

คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3/2535 ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 113 ลงวันที่ 12 พฤศจิกายน 2535

จรัญ โฆษณานันท์, *สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : นิตยธรรม, 2559)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ความรุนแรงกับมายการแห่งอสังกัษณ์ อาวุธมีชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, 2549).

ธงชัย วินิจจะกุล, *6 ตุลา ลืมไม่ได้ จำไม่ลง*, (เนนบุปส์ : สำนักพิมพ์ฟาเดียวกัน, 2558)

ธงชัย วินิจจะกุล, *นิติรัฐอุลิสสิทธ์ และระชาชนิตธรรม: ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของ Rule by Law แบบไทย*, (กรุงเทพฯ : เฉว์แม็กกาซีน, 2563)

นิธิ เอียวศรีวงศ์, *รัฐลอบนวล*, มติชนออนไลน์, 3 กันยายน 2561. https://www.matichon.co.th/article/news_1112676. (สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2563).

ประชาไท, *ฎีกายาทอง 'อภิสิทธิ์-สุเทพ' คดีสลายแดง 53 เหตุไม่อยู่ในเขตอำนาจศาล*, ประชาไท, 31 สิงหาคม 2560. <https://prachatai.com/journal/2017/08/73040> (สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2563)

ประชาชาติธุรกิจ, *ป.ป.ช.ตีตก พันคดีสลายชุมนุมเสื้อแดง แจงยับ-เทียบคดีสลายชุมนุมเสื้อเหลือง* ซึ่งไม่พบพยาน-หลักฐานใหม่, ประชาชาติธุรกิจ, 22 มิถุนายน 2561. <https://www.prachachat.net/politics/news-178556> (สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563)

ฝ่ายวิชาการสารคดี, *พฤษภาวิปโยค 35*, รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย, บรรณาธิการโดย วันชัย ต้นดิวิทย์พิทักษ์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สารคดี, 2543), หน้า 178-244.

พงษ์พิพัฒน์ บัญชานนท์, *9 ปีผ่านไป วันสลายการชุมนุม 19 พฤษภาคม 2553 (และความสูญเสียก่อนหน้านั้น)*, เดอะแม็ตเตอร์, 20 พฤษภาคม 2563. <https://thematter.co/pulse/9-years-19-may-2010-military-crackdown/77325> (สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563)

พระราชกำหนดนิรโทษกรรมเพื่อนิรโทษกรรมแก่ประชาชนที่กระทำความผิดเนื่องจากการชุมนุมระหว่างวันที่ 17-21 พฤษภาคม พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนซึ่งกระทำความผิดเนื่องจากการเดินขบวน เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2516

พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 พ.ศ. 2519.

พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่างวันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พ.ศ. 2521

รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 34 วันพฤหัสบดีที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

รายงานการประชุมสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ครั้งที่ 3 วันศุกร์ที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2519 ณ ตึกกรรัฐสภา

ศูนย์ข้อมูลประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการสลายการชุมนุม กรณี เม.ย.-พ.ค.53, *ความจริงเพื่อความยุติธรรม เหตุการณ์และผลกระทบจากการสลายการชุมนุม เมษายน-พฤษภาคม 53*, (กรุงเทพฯ : ศูนย์ข้อมูลฯ, 2555.)

สมชาย ปรีชาศิลปกุล, *นิติปรัชญาทางเลือก*, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2546).

สมยศ เชื้อไทย (บรรณาธิการ), *คดีประวัติศาสตร์ 6 ตุลา ใครคือฆาตกร*, (กรุงเทพฯ : พี.เค. ฟรินด์เฮาส์, 2531)

สำนักนายกรัฐมนตรี, *แถลงการณ์ของรัฐบาล เรื่อง การสอบสวนการสังหารของจอมพลถนอม และจอมพล ประภาส จารุเสถียร และการปฏิบัติภารกิจของพันเอก ณรงค์ กิตติขจร*, ลงวันที่ 8 พฤศจิกายน 2516.

หทัยกาญจน์ ตรีสุวรรณ, *10 ปีสลายการชุมนุมคนเสื้อแดง : มองเมษา-พฤษภา 53 ผ่านวาทกรรม “จำไม่ลง”*, สำนักข่าวบีบีซีไทย, 11 พฤษภาคม 2563.

<https://www.bbc.com/thai/thailand-52614304> (สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563)